

filtracji, podporządkowaną zostaje jednak ogólnej strategii polityki zagranicznej. Toteż w ocenie autorki zagraniczna polityka kulturalna Niemiec zachodnich jest po prostu systemem poczynań, podyktowanych politycznymi potrzebami. Potrzebom tym służą zarówno środki kulturalne, jak i ideologiczne uzasadnienia przedsięwzięć, a także zasady organizacyjne.

Analiza poszczególnych etapów wypracowywania koncepcji i organizacji aparatu zagranicznej polityki kulturalnej skłoniła autorkę do twierdzenia, iż działalność w tej dziedzinie „idzie w parze z rozwojem systemu państwowo-monopolistycznego i jego agresywnej polityki zagranicznej [...] i jest wyrazem reakcji kół rządzących Niemiec zachodnich na zmieniony układ sił na rzecz socjalizmu” (s. 9). Autorka dowodzi ponadto, iż ocena VII Zjazdu *SED* sytuacji Niemiec zachodnich, w których państwowo-monopolistyczny kapitalizm przeszedł od stadium restauracji do polityki ekspansji, odnosi się również do polityki kulturalnej tego kraju.

W tej polityce bezspornie ważne miejsce zajęły inicjatywy kulturalne w krajach rozwijających się. Tym też zagadnieniom poświęca autorka w swojej książce — zgodnie z podtytułem — sporo uwagi. I w tym wypadku punktem wyjścia oceny działalności kulturalnej NRF w krajach rozwijających się jest ideowo-polityczna postawa autorki prezentowana już wyżej. Zwraca ona uwagę na nadzwyczaj korzystną sytuację, w jakiej znalazły się Niemcy zachodnie — nie obciążone polityką kolonialną, w obliczu powstawania nowych państw afro-azjatyckich. Republika Federalna wykorzystywała wszelkie możliwości rozszerzenia swoich wpływów zarówno w dziedzinie gospodarczej, jak i politycznej. Szczególna rola polityki kulturalnej w tych krajach ujawniała się w wypracowywaniu i stosowaniu tam metody duchowo-kulturalnej infiltracji, zwłaszcza w programie tzw. *Bildungshilfe*, stanowiącej — zdaniem autorki — istotny czynnik neokolonialnej polityki NRF. E. Heckel ogranicza się w swoich badaniach celowo do lat 1956-1966, uważając okres ten za szczególnie ważny w rozwoju zagranicznej polityki kulturalnej. Natomiast już od 1949 r. śledzi odbudowę organizacji i instytucji służących polityce kulturalnej, wychodząc z założenia, iż stanowią one podstawę późniejszych poczynań kulturalnych za granicą.

Trudno w zasadzie polemizować z autorką na temat interpretacji niezmiernie bogatego i szczegółowo zebranego materiału „dowodowego”. Ogólne wnioski tej pracy świadczą jednak o pewnym przecenianiu roli, jaką w danym okresie odgrywała w świecie polityka zagraniczna i kulturalna Niemieckiej Republiki Federalnej.

Michalina Boral

EKKEHARD LIEBERAM, WOLFGANG MENZEL: *Bonner Wahlen 69. Schein und Wirklichkeit*, Berlin 1969, 128 ss.

Wydawnictwo państwowe NRD w ramach serii „aktualności polityczne” wydało pracę poświęconą wyborom do zachodnioniemieckiego *Bundestagu*. Autorami jej są: prof. dr Wolfgang Menzel i dr Ekkehard Lieberam z Instytutu Problemów Międzynarodowych i Zachodnioniemieckich Uniwersytetu im. Karola Marksa w Lipsku.

Praca ta została napisana i wydana przed wyborami do *Bundestagu*, które odbyły się dnia 28 września 1969 r. Odzwierciedla więc ówczesny układ stosunków politycznych w NRF, panujących wewnątrz „wielkiej koalicji”, koncentrując uwagę na funkcjonowaniu mechanizmu sprawowania władzy w państwie kapitalistycznym.

Omawiana publikacja składa się z następujących rozdziałów: 1) *System imperialistycznego panowania a model wyborczy monopolu zachodnioniemieckich*, 2) *Prawo wyborcze, wybory a siły monopolu*, 3) *Koalicja partyjna przygotowuje się do wyborów*, 4) *Konieczność antymonopolistycznej polityki dyktuje alternatywy wyborcze*.

Autorzy postawili sobie za cel ukazanie rzeczywistego sensu wyborów niemieckich. Obie główne partie NRF — CDU/CSU i SPD sprawując przez blisko trzyletni okres wspólne rządy dowiodły, że podstawowe założenia ich polityki są zbieżne i że obie służą interesom monopolu zachodnioniemieckich. Poczynania kierowniczych kół wielkiej burżuazji zachodnioniemieckiej są głównym źródłem niepokojów w Europie. To one — stwierdzają autorzy — dążą do zrewidowania wyników II wojny światowej, przeciwstawiają się międzynarodowemu uznaniu NRD, domagają się dla *Bundeswehry* broni atomowej i wysuwają najróżnorodniejsze zastrzeżenia przeciwko podpisaniu układu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej. Obie rządzące partie stające do wyborów solidaryzują się z reakcyjnymi siłami i reżimami w świecie. Taka polityka reprezentantów wielkiego kapitału budzi liczne zastrzeżenia, nawet ze strony sojuszników zachodnich, szczególnie we Francji.

Wymogi dokonującej się rewolucji naukowotechnicznej w świecie i narastająca ostra walka konkurencyjna na rynkach światowych powodują, że kapitał zachodnioniemiecki utrzymuje system wyzysku i eksploatacji pracowników w zakładach pracy. Koszty polityki zbrojeń stale rosną i koszty te ponoszą ludzie pracy. Sięganie przez kapitalistów po wywalczone uprzednio zdobycze socjalne powoduje opór pracowników, przybierający różnorodne formy ze strajkami włącznie.

Autorzy stwierdzają, że obecna polityka NRF wywołuje niezadowolenie tych grup społecznych, które są zagrożone w swych zdobyczach socjalnych. To powoduje, że rośnie świadomość niezbędnych zmian w polityce. Z tego narastającego napięcia zdają sobie sprawę czynniki rządzące i dlatego poszukują dróg osłabienia konfliktów oraz poparcia dla swego stanowiska. Wybory i kampania wyborcza mają rozładowywać nastroje niezadowolenia i umacniać panowanie monopolu. W czasie kampanii wyborczych główne partie składają wiele obiecujących deklaracji i zapewnień, krytykują się na wzajem, nie sięgają jednak istoty problemów.

Jeszcze innym dowodem mówiącym o tym, w czym interesie prowadzona jest kampania wyborcza, jest działalność środków masowego przekazu. Te same siły kapitalistyczne, które finansują działalność stronnictw, dysponują również instrumentami urabiającymi opinię wyborców. Koncern prasowy Springera dominuje na rynku prasowym NRF i kształtuje w decydującym stopniu nastroje społeczeństwa.

Ostatni rozdział poświęcono alternatywie polityki NRF i siłom, które tę alternatywną politykę mogą realizować. Wskazują, że przed Niemiecką Republiką Federalną dla dobra narodu niemieckiego stoi pilne zadanie zmiany kierunku politycznego rozwoju. Tę alternatywę wobec wielkiej koalicji reprezentują siły przeciwstawiające się zmasowanej propagandzie monopolu i wskazujące na konieczność oraz możliwość innej, prawdziwie nowej polityki niemieckiej. Siły te na czele

z Niemiecką Partią Komunistyczną podkreślają rolę NRD — pierwszego państwa socjalistycznego narodu niemieckiego jako rezerwuaru inicjatyw pokojowych, gwarantujących utrzymanie *status quo* w Europie.

Praca *Bonner Wahlen 69* jest zaopatrzona w szereg tablic statystycznych i ilustracji. Jedna z nich dotyczy składu socjalnego *Bundestagu*. Okazuje się, że w ustępującym Parlamencie Federalnym robotnicy stanowili 1% posłów.

Wyniki wyborów wykazały, że te nastroje niezadowolenia, o których pisali autorzy znalazły pewne odbicie w fakcie, że rządząca przez 20 lat chadecja została zmuszona do przejścia w szeregi opozycji. Dalszy rozwój sytuacji w NRF pozkaże, na ile obecna ekipa rządząca dotrzyma obietnic przedwyborczych i czy wyciągnie realistyczne wnioski z sytuacji w NRF i na świecie.

Czesław Mojsiewicz

T. GRABOWSKI, W. STANKIEWICZ: *Integracja w kapitalizmie. Problemy ekonomiczne i militarne*. Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej. Warszawa 1969, 410 ss.

Tendencje do integracji, stanowiące tak charakterystyczny rys współczesnego rozwoju społeczno-gospodarczego, obejmują w istocie wszystkie jego dziedziny i aspekty, choć ze względu na ich wagę — często zresztą dyktowaną aktualnym układem sił czy stosunków gospodarczych i politycznych — są z różnym nasileniem eksponowane w piśmiennictwie fachowym. Połączenie aspektów ekonomicznych i militarnych, jak to czyni prezentowana praca znanego w Polsce kolektywu autorskiego — T. Grabowskiego i W. Stankiewicza — należy raczej do rzadkości, w związku z czym zasługuje na specjalną uwagę. Zadanie, jakie postawili sobie autorzy, nie należy do łatwych. Wyjaśnienie bowiem związków między ekonomiczną a militarną integracją wymaga z jednej strony dobrej znajomości ekonomicznych procesów integracyjnych, z drugiej zaś — rzetelnej wiedzy fachowej z dziedziny militarnej. Choć zainteresowanie tymi ostatnimi problemami jest z pewnością w społeczeństwie polskim duże, to poza kręgiem specjalistów znajomość skomplikowanych spraw ekonomiki zbrojeniowej nie jest chyba zbyt głęboka. Z tych też względów praca wzbudzi z pewnością szersze zainteresowanie czytelników.

Książka składa się z 10 rozdziałów, z których pięć pierwszych dotyczy ogólnych problemów integracji ekonomicznej, pozostałe natomiast poświęcone są problemom militarnym. Rozważania rozpoczynają się od przedstawienia „genezy i przesłanek procesów integracyjnych w kapitalizmie” (rozdział I). Kolejno omówiono w przystępny sposób różne koncepcje integracyjne w Europie zachodniej okresu międzywojennego, ze szczególnym uwzględnieniem poglądów Lenina na problemy integracji kapitalistycznej. Z okresu powojennego przedstawione zostały w tym punkcie założenia Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali, z podkreśleniem jej kartelowego charakteru i koncepcją zbudowania w oparciu o tę organizację Europejskiej Wspólnoty Obronnej.

Następnie autorzy przedstawiają ekonomiczne przesłanki procesów integracyjnych, wychodząc z założenia, że integracja jest nowym typem stosunków eko-